

Bohemica Olomucensia

roč. 5 (2013)

číslo 1

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky finanční podpoře udělené roku 2012 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionálního rozvojového plánu, programu V. Excellence, Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: Zlepšení publikačních možností akademických pedagogů ve filologických a humanitních oborech FF UP.

Bohemica Olomucensia. 2013, roč. 5, č. 1. ISSN 1803-876X.

Obsah

Studie

DITTMANN, Robert. Překlad Modlitby Manassesovy v Šestidílce, s. 7–17.

ČEŠKA, Jakub. Lze nespolehlivost považovat za naratologickou kategorii?, s. 18–32.

PECHAL, Zdeněk. Nespolehlivý vypravěč jako problém textový a interpretační, s. 33–43.

KLEŇHOVÁ, Eliška. Situačně podmíněné proměny současných písňových textů, s. 44–57.

ZEMANOVÁ, Zuzana. Kontext a vývoj zobrazení města v textech bratislavských rockových skupin, s. 58–74.

Recenze a zprávy

ZEMANOVÁ, Zuzana. O folku, o nás a o světě, s. 77–80.

KOSTELNÍK, Jakub. Báseň jako jazykové universum, s. 81–82.

SVOBODOVÁ, Jindřiška. Styl mediálních dialogů, s. 83–87.

HRADILOVÁ, Darina. Ohlédnutí za lexikologickým kolokviem *Proměny slova*, s. 88–90.

BLÁHA, Ondřej. Za Jaroslavem Bartoškem, s. 91–94.

ba Modlitba Manassesova (dále ModlMan)¹ patří k nejkrásnějším tzv. „apokryfním“ spisům (Trafton 2002, s. 151). Ačkoli je z nich nejkratší, těšila se v 16. století z celého tohoto souboru největší obliby (Bainton 2004, s. 9). Její vznik bývá většinou datován do 2. stol. př. n. l. až 1. stol. n. l., z důležitých textových svědků je dochována v řečtině, syrštině, latině, arménštině a etiopštině. Stejnojmenná hebrejsky psaná skladba byla nalezena v Kumránu, ale jde o zcela nezávislý text (Davies 2003, s. 859). Latinské verze jsou dochovány až z relativně pozdější doby, ve vulgátních rukopisech se ModlMan objevuje od 13. stol. v pozici za 2 Pa, po Tridentském koncilu jako dodatek za Novým zákonem (Horst 2008, s. 148). Skladba je obsažena ve Vulgátě Clementině, a to jako překladová verze z řečtiny z 16. stol. (Schürer 2004, s. 732). V tomto století byl řecký text publikován několikrát před vyjitím Šestidílký, poprvé ve Stephanově edici Vulgáty z r. 1540 (Charles 2008, s. 148), ale Kraličtí jej evidentně neznali. V českých tištěných nebratrských biblích do r. 1613 včetně (např. Bible pražská, Bible kutnohorská, Bible Melantrichova z r. 1577, Bible Veleslavínova) je Modlitba Manassesova umístěna na konci Druhé Paralipomenon.

1.1 Kralické „apokryfy“ jsou jediným dílem Šestidílký, v němž v předmluvě Kraličtí poněkud více poodhalují spletitost svých předloh tím, že uvádějí konkrétní tisky, na některé edice navíc odkazují také v margináliích. Poněkud neobvyklé je už samo pořadí knih v pátém svazku, ba vlastně i zařazení deuterokanonických knih do nekatolického překladu, i když to má oporu v dalších dobových tiscích: na konec překladu Starého zákona vyčleňuje deuterokanonika také vlivný Tremelliův-Juniův překlad z r. 1575–79² (rovněž do pátého svazku), německý Lutherův překlad z r. 1534, anglická Coverdalova bible z r. 1535, řecká Basilejská bible z r. 1545, latinská Biblia Tigurina z r. 1543 či Pagninův překlad z r. 1528, ale některé tyto bible mají výrazně jiné pořadí deuterokanonických knih i jejich rozdílné zastoupení. Pořadí deuterokanonických knih v Šestidílce přesně odpovídá pořadí v obsahu prvního vydání Tremelliiova-Juniova překladu (překlad deuterokanonických knih pochází z pera F. Junia) (Austin 2007, s. 146–147), a to včetně poznámky o chronologii (*Tyto knihy vedlé pořádku času se kladou – ex temporum serie dispositi*), uvedení Listu Jeremiášova a pořadí Makabejských knih (třetí, první, druhá).³ Naproti tomu u kralického překladu ModlMan neodpovídá latinskému překladu T-J znění titulu (ten kopíruje českou tradici) a zcela chybí sumárie, ačkoliv T-J jinak sloužil zřejmě jako hlavní předloha starozákonních sumárií Šestidílký.

1.2 Kraličtí se v předmluvě k pátému svazku Šestidílký (f. 6v) o své předloze pro překlad Modlitby Manassesovy výslovně zmiňují: „Poněvadž knih těchto kteréž Apokryfa slovou, velmi nejednostejní exemplářové, v jazyku Řeckém, kterýmž psány sou, (nebo v Hebrejské řeči jich není) se nalézají, že k výkladu jejich vzat jest ten, kterýž se od učených a v Písmích svatých zběhlých mužů, za nejpravější drží; totiž kterýž od Benedykta Arya a jeho pomocníků zpraven / a v Antorfě od Plantýna vytištěn Léta 1572. Téhož exempláře následováno i při těch knihách, o nichž se rozumí, že jich není než v Latinském jazyku; totiž při čtvrtých Ezdrášových a modlitbě Manassesově.“ Citovaná Polyglota antverpská má skutečně pouze latinský text Modlitby Manassesovy, umístěný ve druhém svazku za Druhou Paralipomenon, přičemž v nadpisu informuje čtenáře o absenci hebrejské a řecké verze (*Oratio Manasse ... quae neque in Hebraeo, neque in Graeco habetur*). Také starší Polyglota komplutenská, jež má znění shodné s Polyglotou antverpskou až na rozdíl ve verši 12 (Polyglota antverpská *Peto, rogans te, Domine, remitte mihi – Polyglota komplutenská Domine, remitte mihi: remitte mihi: ne simul perdas me cum iniquitatibus meis neque in eternum reserves mala mihi*), obsahuje rovněž pouze latinskou verzi a i zde se avizuje, že Modlitba Manassesova *neque in hebreo neque in greco*

¹ Příspěvek vznikl v rámci grantu GA ČR P406/10/0591 *EUROPA HUMANISTICA. Literární a jazyková recepce antických textů v českých zemích v letech 1470–1600*. Transkripční zásady vycházejí ze studie Vintř, J.: Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, 121, 1998, s. 341–346. Dodržujeme interpunkci a velká písmena podle tisku, rozepisujeme zkratky.

² Srovnáváme s exemplářem uloženým v univerzitní knihovně ve Wroclawi, sign. Brzeg Ant. II 20. Zkracujeme na T-J.

³ Toho si povšiml už Konopásek, J. (1931). Dvě studie o Bibli Kralické. *Sborník filologický*, 9, s. 128.

habetur. Absenci hebrejské a řecké verze konstatuje i Petrus Cholinus v předmluvě k deuterokanonickým knihám v Tigurině (*Librum Esdrae quartum & precationem Manassis nec Graece nec Hebraice videre mihi contigit...*). Sledování možných vlivů na kralický překlad je u Modlitby Manassesovy usnadněno mj. také tím, že některé důležité humanistické edice ji neobsahují vůbec (Biblia Münsteri, Castellionův překlad, Pagninus).

Ačkoli podle S. Daňka (1930, s. 12) je ModlMan pro zkoumání kralických předloh příliš krátká, pokusíme se ukázat, že její rozbor přesto přináší zajímavé výsledky. V následujícím výkladu se soustředíme na to, jaký vliv na kralický překlad měl překlad Tremelliův-Juniův ve srovnání s Polyglotou antverpskou (2), dále vulgátní tradice (3), Vatablova bible (4), Stephanova edice (5), Tigurina (6) a pozornost věnujeme i margináliím v kralickém překladu (7).

2. Jak Kraličtí překládali v Šestidílce Modlitbu Manassesovu? Především zjišťujeme, že celé části kralického překladu v Šestidílce nemají oporu v latinské verzi Polygloty antverpské⁴ ani v předchozí české překladatelské tradici, ale v Tremelliově-Juniově překladu (2.1), případně dalších překladech. Ke shodám doplňujeme také společné vynechávky s Tremelliovým-Juniovým překladem (2.2) a některé shody v detailech (2.3).

2.1 Výrazné odchylky od Polygloty antverpské ukazují následující příklady, k nimž paralelní texty vůbec nemá ani Polyglota antverpská, ani Bible Melantrichova (ve vyd. z r. 1577, zkracujeme na BiblMel5), ale nacházíme je právě v Tremelliově-Juniově překladu, případně též v některých humanistických překladech dalších, jak bude ukázáno v bodech 4–6: ModlMan 1,5 *Proto že nesnositedlná jest velebnost slávy tvé* (Tremellius-Junius *Quia perferri non potest majestas gloriae tuae*), ModlMan 1,7 *těm jenž by hřešili proti tobě / a množstvím milosrdenství svých, vložil si pokání hříšníkům na spasení (iis qui peccaverint in te, & multitudine miserationum tuarum ex decreto tribuis resipiscentiam peccatoribus ad salutem)*,⁵ ModlMan 1,8 *ale vzložil si pokání na mne hříšného (sed imposuisti poenitentiam mihi, qui sum peccator)*,⁶ ModlMan 1,9 *Pane, rozmnožily se nepravosti mé / a nejsemť hoden abych měl, pozdvihna oči, hleděti na vysokost nebe, pro množství nepravostí svých (Domine plurimae sunt iniquitates meae nec sum dignus qui intentis oculis contuear altum coelum prae multitudine iniquitatum mearum)*, ModlMan 1,10 *tak že nemohu pozdvihnouti hlavy své (adeo ut non possim efferre caput meum)*, ModlMan 1,10 *jakožto ten kterýž sem nečinil vůle tvé / a přikázání tvých neostříhal (cum non fecerim voluntatem tuam, & mandata tua non observaverim)*, ModlMan 1,12 *a nezatrácuj mne spolu s nepravostmi můmi, aniž jsa hněviv na věčnost, schovávej zlé věci na mne / aniž mne odsuzuj do nejhlubších míst země; nebo ty jsi Bůh, Bůh, pravím, kajících (ac ne perdas me cum iniquitatibus meis, neque in aeternum iratus asserves mala mihi, aut damnatum adjudices me locis infimis terrae, quia tu Deus es, Deus poenitentiae)*, ModlMan 1,13 *Ale dokaž ke mně vši dobrotivosti své (Sed ostende in me totam bonitatem tuam)*. Při malém rozsahu ModlMan vystoupí výraznost odchylek od Kralickými avizované předlohy Polygloty antverpské ještě zřetelněji. Výmluvně to ilustruje verš 12 s obsáhlým textovým přídavkem oproti Polyglotě antverpské. Celý dvanáctý verš obsahuje v polyglotě pouze šest slov (*Peto, rogans te, Domine, remitte mihi*, srov. překlad v BiblMel5 *Prosím žádaje te PANE / odpusť mi*) a i paralelní kralický překlad jen tohoto úseku ukazuje na jinou předlohu mj. slovosledem, opakováním imperativu či ekvivalentem adverbia *quamobrem* (*Protož prosím a žádám, odpusť mi Pane, odpusť mi ~ T-J Quamobrem peto & oro te, remitte mihi, Domine, remitte mihi*).

⁴ Užíváme-li dále pouze odkaz „Polyglota“, myslíme Polyglotu antverpskou.

⁵ Kraličtí ovšem mají volnější/jiný překlad *vložil si pokání* na místě T-J *ex decreto tribuis resipiscentiam*. Lepší oporu pro kralický překlad zde poskytuje např. Stephanova bible z r. 1556/57 (*decevesti poenitentiam*).

⁶ Na místě vedlejší věty *qui sum peccator* mají Kraličtí kondenzaci substantivizovaným adjektivem *hříšného*, srov. v bodě 4.

2.2 K těmto dokladům se řadí ještě společné textové výpustky Šestidílký s Tremelliovým-Juniovým překladem, např. ModlMan 1,7 *Ty Pane* (BiblMel5 + *pak*, Polyglota antverpská + *autem*), ModlMan 1,11 vynecháno *Pane* (vynechává též T-J; Polyglota antverpská + *Domine*, BiblMel5 + *PANE*).

2.3 Obraz shod doplňují ještě shody v detailech, ať už jde o gramatickou kategorii čísla (ModlMan 1,11 *nepravosti své* ~ T-J *iniquitates meas*, Polyglota antverpská *iniquitatem meam*, BiblMel5 *nepravost mou*), předložkovou vazbu (ModlMan 1,5 *proti hříšníkům* ~ T-J *contra peccatores*; Polyglota antverpská *super peccatores*, BiblMel5 *nad hříšníky*), začátek verše 11 (*Nyní pak* ~ T-J *Nunc ergo*; Polyglota *Et nunc*, BiblMel5 *A nyní*) nebo překlad ve verši 13 (*spasena mne nehodného učině* ~ T-J *indignum me servando*;⁷ Polyglota *quia indignum salvabis me*, BiblMel5 *Nebo mne nehodného vysvobodíš a spasíš*). K drobnějším shodám v překladu doplňujeme ještě případy v ModlMan 1,7 *podlé množství dobrotivosti* (T-J *pro amplitudine bonitatis*, Polyglota antverpská *secundum bonitatem*, BiblMel5 *vedle dobroty*), ModlMan 1,8 *Pane Bože* (~ T-J *Dominus deus*, Biblia Vatabli, Stephanus 1556/57 *Domine Deus*; Polyglota *Domine*, BiblMel5 *Bože*, Biblia Tigurina *Deus*) a zejména substituci v ModlMan 1,6 *dobrotivý* (~ T-J, Biblia Vatabli, Stephanus 1556/57 *benignus*; BiblMel5 *nad vsí zemí*, Polyglota antverpská *super omnem terram*, Biblia Tigurina *super terram omnem*). Jak je patrné z těchto příkladů, oporu pro kralický překlad v některých případech poskytují také další humanistické překlady; k nim se podrobněji vrátíme níže v bodech 4–6.

2.4 Existují však také případy, kdy se Kraličtí odchýlili od latinského překladu Tremelliova-Juniova, např. ModlMan 1,6 *a kterýž lituješ bíd lidských* (srov. Polyglota *poenitens super malitiam hominum*, T-J *poenitentia duceris erga filios hominum*), ModlMan 1,10 *mnohými* (T-J *graviter*), ModlMan 1,10 *před tebou* (Polyglota antverpská, Biblia Vatabli, Stephanus 1556/57 *coram te*, T-J *in oculis tuis*), ModlMan 1,11 – vynechaný ekvivalent za *tuam* v T-J. Na konci verše 14 se Kraličtí vyhýbají syntaktickému latinismu v podobě dativu posesivního (Polyglota antverpská a Biblia Vatabli *tibi est gloria*, BiblMel5 *tobě jest sláva*, Šestidílka *máš slávu*), zatímco T-J zde čte *tua est gloria*.

3. V kralickém překladu se objevují řídké shody s vulgátní tradicí tam, kde se text neshoduje s Polyglotou antverpskou ani Tremelliovým-Juniovým překladem, např. ModlMan 1,1 *semene jejich spravedlivého* (~ BiblMel5 *Semene jejich spravedlivého*, Polyglota antverpská *semini eorum*, T-J *seminis eorum*), zde má ale kralický překlad oporu v jiných humanistických verzích (Stephanova edice 1556/57, Biblia Vatabli, Biblia Tigurina).

3.1 Melantrichova bible z r. 1577 má verzi blízkou Polyglotě antverpské, chybějí v ní tedy celé úseky obsažené v Šestidílce. Všechny šest biblí melantrišské řady (1549–1613) má až na detaily zcela shodné znění, např. Bible Veleslavínova z r. 1613 se od BiblMel5 liší jen v drobnostech typu *který > kterýž*, *hříchuov > hříchů*, *jsem zhřešil > sem zhřešil*. Dobové vulgátní verze obsažené v edicích připravených lovaňskými teology (citujeme tisky z r. 1567 a 1583), které jsou až na jeden detail ve verši 6 (*investigabilis – ininvestigabilis*) zcela identické se Stephanovou edicí vulgátního textu (citujeme jeho edici z r. 1546), mají text téměř zcela shodný s verzí ve Vatablově bibli, ale začátek prvního verše podává oporu pro kralický překlad (*Domine omnipotens Deus patrum nostrorum* ~ *Pane všemohoucí, Bože Otcův našich*). Stejný text jako vulgátní verze lovaňských teologů obsahuje i Vulgata Clementina (citujeme vyd. z r. 1604). Kratší verzi, tj. bez rozsáhlých úseků, které jsou obsaženy v Šestidílce, má také opravená vulgátní verze Jeana Benoïta z r. 1541. Nebyla nalezena žádná shoda jen mezi Šestidílkou a Polyglotou antverpskou, kterou by nebylo možno vysvětlit vlivem jiných překladů.

4. Z dalších významných humanistických překladů do latiny musíme vzít v úvahu Vatablovu bibli (Biblia Vatabli), jež se shoduje s Tremelliovým-Juniovým překladem na mnoha místech v tom smyslu, že obsahuje rovněž delší verzi ve srovnání s Polyglotou antverpskou. Biblia Vatabli se od kralického překladu na některých místech odchyluje, má např. ve verši 5 odlišný a kralickými nepřevzatý překlad

⁷ S mírným posunem významu ‚zachránit‘ > ‚spasit‘.

super peccatores, Kralickými nepřevzatý text *Et nunc* (11), *simul* (12), *salvabis me* (13). Překlad Šestidílký ve verši 9 *pozdvihna oči* také odpovídá lépe znění *intentis oculis* (T-J) než *intueri* v Biblii Vatabli, podobně je tomu ve verši 13 (*Ale ~ T-J Sed*, Biblia Vatabli &; v tomtéž verši také *dokaž ~ T-J ostende*; Biblia Vatabli *ostendes*). Na druhé straně však poskytuje Biblia Vatabli lepší vysvětlení pro překlad v Šestidílce u některých čtení ve verši 1 (*Otcův ~ Biblia Vatabli patrum*; T-J *majorum*; v tomtéž verši *semene jejich spravedlivého ~ seminis eorum justii; seminis eorum*), ve verši 4 (*před obličejem moci tvé ~ a vultu virtutis tuae; a facie potente tua*), 5 (*nesnositedlná jest ~ importabilis est; perferri non potest*; v tomtéž verši *hněvu pohrůžky tvé ~ ira comminationis tuae; interminatio irae tuae*), 6 (*Tvéhoť zaslíbení ... milosrdenství ~ misericordia promissionis tuae; Cujus promissionum ... misericordia*), 7 (*těm jenž by hřešili proti tobě ~ iis qui peccaverunt tibi; te adductum iri*), 7 (*vložil si pokání ~ decrevistis poenitentiam; ex decreto tribuis resipiscentiam*), 8 (*hříšného ~ peccatorem, qui sum peccator*) a 12 (*Bůh, pravím, kajících ~ Deus inquam poenitentium; Deus poenitentiae*). Navíc se v Biblii Vatabli nevyskytuje ve verši 6 *est* (T-J *est*, v Šestidílce je odpovídající *jest* odlišeno menším typem písma jako překladatelský dodatek), ve verši 7 *qui* (T-J *qui*, v Šestidílce *kteříž* jako překladatelský dodatek), ve verši 10 *sed* (T-J *sed*, v Šestidílce *nýbrž* jako překladatelský dodatek). Biblia Vatabli tedy vysvětluje některá čtení Šestidílký, někdy nalzáme oporu pro kralické řešení z dosud sledovaných verzí pouze v ní.

5. Velmi podobné znění jako Biblia Vatabli má také latinská verze Modlitby Manassesovy ve Stephanově bibli z r. 1556/57. I zde se sice objevují některá čtení nepřevzatá Kralickými (verš 5 *super peccatores*, 11 *Et nunc*, 12 *simul*, 13 *salvabis me*, 13 *ostendes*), ale textu Šestidílký je tato verze blíže než Biblia Vatabli, a to na začátku prvního verše, shodně i s vulgátními verzemi lovaňských teologů z r. 1567 a 1583 (*Pane všemohoucí, Bože Otcův našich ~ Domine omnipotens, Deus Patrum nostrorum*; proti tomu Polyglota antverpská, Biblia Vatabli, Biblia Tigurina *DOMINE Deus omnipotens patrum nostrorum*, T-J *DOMINE Deus omnipotens majorum nostrorum*, BiblMel5 *Pane Bože všemohoucí Otcův našich*), nebo ve verši 10 (*jakožto ten kterýž sem nečinil ~ ut qui non fecerim*, Biblia Vatabli *non feci*, T-J *cum non fecerim*). S Šestidílkou ji spojuje také řešení ve verši 14, pro nějž podává oporu i česká tradice (*tě chválí všechna moc ~ te laudat omnis potentia*; srov. Polyglota antverpská, Biblia Vatabli, Tigurina, T-J, Vulgata 1583 *te laudat omnis virtus*, BiblMel5 *tebe chválí všechna moc*), znění ve verši 9 (*pozdvihna oči ~ oculis defixis*, též v T-J: *intentis oculis*) nebo přítomnost marginální poznámky ke slovu *bíd* ve verši 6.⁸ Biblia Vatabli a Stephanova edice z r. 1556/57 spolu s vulgátní tradicí (např. edicí lovaňských teologů 1583, Benoitovou verzí z r. 1541, BiblMel5) vysvětlují možnou motivaci pro druhou část názvu ModlMan v Šestidílce (*v zajetí jeho do Babylona*, srov. zmíněné verze *cum captus teneretur in Babylone /Stephanova edice quum/* a BiblMel5 *kterouž učinil jsa v Vězení Babilonském*; Polyglota antverpská ani T-J zde oporu nenabízejí).

6. Další důležitý překlad do latiny Biblia Tigurina, kterou Kraličtí vlastnili, jak víme, stejně jako Vatablovu bibli ve své knihovně, neměla na kralický překlad Modlitby Manassesovy závažnější vliv. Její samostatné znění skladby sice obsahuje některé pasáže, jež nejsou v Polyglotě antverpské (např. ve verši 12), jiné však neobsahuje (např. ve verši 4) a celkově se velmi přibližuje kratšímu textu, jak ho reprezentuje Polyglota antverpská, neboť vůbec neobsahuje paralely k některým úsekům v překladu Šestidílký, a to ve verši 4 (*před obličejem moci tvé*), 5 (*Proto že nesnositedlná jest velebnost slávy tvé*), 7 (*těm jenž by hřešili proti tobě / a množstvím milosrdenství svých, vložil si pokání hříšníkům na spasení*), 8 (*ale vložil si pokání na mne hříšného*), 9 (*rozмноžily se nepravosti mé Pane, rozmnožily se nepravosti mé / a nejsemť hoden abych měl, pozdvihna oči, hleděti na vysokost nebe, pro množství nepravostí svých*), 10 (*tak že nemohu pozdvihnouti hlavy své; jakožto ten kterýž sem nečinil vůle tvé / a přikázání tvých neostříhal*), 12 (*aniž mne odsuzuj do nejhlubších míst země; nebo ty jsi Bůh, Bůh, pravím, kajících*) a 13 (*Ale dokaž ke mně vši dobrotivosti své*). Kromě toho se verze v Tigurině vyznačuje řadou čtení, která nenašla odezvu v překladu Šestidílký, např. ve verši 4 (*omnes intuentes – Šestidílka všechno*, T-J, Biblia Vatabli *omnia*, Polyglota antverpská *omnes*, BiblMel5 *všickni*), ve verši 5

⁸ Tu obsahuje také Stephanovo vydání 1546.

(*qua minaris*), 6 (*dominus Deus – Šestidílka Pán*; v tomtéž verši znění *super terram omnem*) nebo 11 (*Domine*). Shody mezi Tigurinou a Šestidílkou, např. ve verši 1 (*patrum – Otcův, iustique – spravedlivého*) nebo 11 (*Nunc vero – Nyní pak*), lze je vysvětlit vlivem jiných překladů.

7. Zvláštní pozornost je třeba věnovat filologickým margináliím Šestidílký v ModlMan, kterých je pouze pět a všechny jsou označeny jako doslovný překlad z latiny zkratkou *L*. Jejich znění v některých případech vcelku odpovídá latinské verzi v Polyglotě antverpské, jak ukazuje marginálie k ModlMan 1,11 *žádaje od tebe milosti* (marg.: *L. Dobroty* ~ Polyglota antverpská *bonitatem*, stejný překlad má i BiblMel5: *Dobroty*, srov. i Tremellius-Junius: *benignitatem*). Příklad shodný s řešením Tremelliova-Juniova (T-J) překladu se někdy objevil v textu, zatímco řešení shodné s jiným humanistickým překladem nebo Polyglotou antverpskou jen v marginálii, srov. ModlMan 1,8 *pravím* (T-J *inquam*; marg. *L. Tedy* – srov. Biblia Vatabli a Stephanus 1556/57 *igitur*), ModlMan 1,6 marg. *L. tvé pak* (nekoresponduje přesně s Polyglotou antverpskou *vero ... tuae*). V margináliích se objevuje i čtení identické s melantrišským překladem (ModlMan 1,6 marg. *L. Zlostí*, ModlMan 1,11 *L. Dobroty*), označeno je ovšem jako překlad z latiny,⁹ či opis místo jednoslovného ekvivalentu (ModlMan 1,10 *to což by k urážce sloužilo*, marg. *L. Urazy* – Polyglota *offensiones*, T-J *offensas*).

8. Závěry. Ačkoli Kraličtí v předmluvě k pátému svazku Šestidílký označují Polyglotu antverpskou za přímou předlohu svého překladu Modlitby Manassesovy, jejich překlad se od ní na mnoha místech odchyľuje a vykazuje výrazně delší text. Ze sledovaných humanistických překladů se překlad v Šestidílce významně shoduje s Tremelliovým-Juniovým latinským překladem, o čemž svědčí výrazné textové přířavky ve verších 5, 7, 8, 9, 10, 12 a 13, společné vynečavky, např. ve verších 6, 11, a další shody, např. ve verších 5, 11, 13. Objevují se i některé menší odchylky od této verze, např. ve verších 6, 10, 11, a volnější překlady (ModlMan 1,10 *což by k urážce sloužilo*, ModlMan 1,14 *máš slávu*). Na formální vliv tohoto překladu na Šestidílkou ukazuje kromě shod ve znění také identické číslování a hranice veršů, neboť žádná z ostatních sledovaných verzí číslování veršů v Modlitbě Manassesově neobsahuje. Významnou textovou oporu poskytuje kralickému překladu také Biblia Vatabli, obsahující rovněž výrazně delší text Modlitby Manassesovy než Polyglota antverpská a vysvětlující některá další překladatelská řešení Šestidílký. Ještě blíže je kralickému překladu znění ve Stephanově bibli z r. 1556/57. Na druhé straně Biblia Tigurina překlad Modlitby Manassesovy v Šestidílce neovlivnila. V kralickém překladu se objevují také shody s vulgátní tradicí a jejím českým překladem, který zde reprezentuje Melantrichova bible z r. 1577, např. v marginálii k verši 6, v překladatelském dodatku ve verši 7 (*hříchů* – BiblMel5 *hřichuov*) a v dalších lexikálních řešeních jako například *hněv pohrůžky* (verš 5), *nesmírné zaslíbení* (6), *neuložil jsi pokání spravedlivým* (7). Celkově lze říci, že u této deuterokanonické knihy nesloužil latinský text v Polyglotě antverpské jako hlavní předloha kralického překladu; jednoznačná shoda pouze s touto verzí nalezena nebyla, naopak velké shody byly objeveny zejména s Tremelliovým-Juniovým překladem, Stephanovou edicí 1556/57 a také s Vatablovou biblií.

Sledované bible

Basilejská bible = THS QEIAS GRA|FHS(PALAIAS DHLADH... | BASILEAE, PER IOAN. | Heruagium. M D XLV. | Mense Martio. Vědecká knihovna v Olomouci (dále VKOL), sign. II 44.

Bible kralická šestidílná (Šestidílka) = Biblj České Djí' pátý... MDLXXXVIII. VKOL II 32.377. Knihopis 1107.

Bible kutnohorská = VKOL II 32.071. Knihopis URB_X.

⁹ Polyglota antverpská má na místě *Zlostí* singulár *malitiam* (plurál zde má např. Biblia Vatabli *malitias*, Stephanus 1556/57 *malitias*, marg. *afflictiones*, Vulgáta 1583 *malitias*; T-J překládá odlišně: *poenitentia duceris erga filios hominum*), na místě *Dobroty* má polyglota odpovídající *bonitatem*.

- Bible Melantrichova z r. 1556/57 = Biblij Česká... ANNO MDLVI. VKOL III 32.296. Knihopis 1102.
- Bible Melantrichova z r. 1577 (BiblMel5) = Biblij Česká... Létha | MDLXXVII. VKOL III 220903. Knihopis 1105.
- Bible Netolického = Biblij Česká... M. D. XLIX. VKOL III 32.712. Knihopis 1101.
- Bible pražská = Městská knihovna v Praze H 417; viz <http://www.manuscriptorium.com>. Cit. 20. 5. 2012. Knihopis I, 2.
- Bible Veleslavínova = Biblij Česká... Léta Páně | M. DC. XIII. Moravská zemská knihovna v Brně (dále MZK) [ST4-0096.337](#). Knihopis 1106.
- Biblia Münsteri = [...] HEBRAICA BIBLIA | LATINA PLANEQVE NOVA SEBAST. MVNSTERI | tralatione... | BASILEÆ | 1534 [druhý díl 1535]. VKOL II 261.
- Biblia Tigurina = BIBLIA | SACROSANCTA | TESTA=|měti Veteris & Noui... | TIGVRI EXCUDEBAT C. FROSCHOVERUS | ANNO M. D. XLIII. VKOL III 8.
- Biblia Vatabli (Vatablova bible) = BIBLIA | Quid in hac editione præstitum sit... | LVTETIÆ. | Ex officina Roberti Stephani, typographi Regii. | M. D. XLV. MZK ST1-0050.186; VKOL 90.
- Castellionův překlad = BIBLIA, Interprete Sebastiano Castalione... | BASILEAE, PER IO-|annem Oporinum. VKOL III 34.
- Pagninus = BIBLIA | HABES IN HOC LIBRO | prudens lector... | 1528. Viz <http://www.play.google.com/books/reader>. Cit. 30. 12. 2012.
- Polyglota antverpská = BIBLIA SACRA | HEBRAICE | CHALDAICE | GRÆCE, & | LATINE... | CHRISTOPH. PLANTINVS EXCVD. ANTVERPIÆ. (1568–1573). VKOL III 2/1 až 2/8.
- Polyglota komplutenská = Secūda pars Ueteris testamenti He=|braico... Cit. dle přetisku *Biblia Complutensis, Tom. II*. Romae: Polyglotta Pontificiae Universitatis Gregoriana, 1983–1984.
- Stephanova bible 1556/57 = BIBLIA | Vtriusque Testamenti. | DE QVORVM NOVA INTERPRETATIONE... | OLIVA ROB. STEPHANI. | M. D. LVII. MZK ST4-0050.151,Vet.; ST4-0050.151,Nov.
- Stephanus 1546 = BIBLIA | HIS accesserunt schemata Tabernaculi... LVTETIÆ. | EX OFFICINA ROBERTI STEPHANI TYPOGRAPHI REGII. | M. D. XLVI. Viz <http://www.books.google.com>. Cit. 20. 11. 2012.
- Tremellius-Junius (T-J) = TESTAMENTI VETERIS | BIBLIA SACRA... | FRANCOFVRTI AD MCENVM | Ex officina Typographica And. Wecheli, | M. D. LXXIX. Wrocław UB, sign. Brzeg Ant. II 20.
- Vulgata Clementina = BIBLIA | SACRA | vulgatæ Editionis... LVGDVNI, | ... M. D. C. IIII. Viz <http://www.books.google.com>. Cit. 20. 11. 2012.
- Vulgáta Jeana Benoîta = BIBLIA | Sacra iuxta vulgatam quam dicunt | AEDITIONEM, A MENDIS QVIBVS INNVMERIS... Ex officina Simonis Colinæi. | Parisijs Mense Octobri. | 1541. Viz <http://www.books.google.com>. Cit. 20. 11. 2012.

Vulgáta lovaňských teologů 1567 = BIBLIA, | Ad vetustissima exem-|plaria castigata... ANTVERPIÆ, | Ex officina Christophori Plantini. | M. D. LXVII. Viz <http://www.books.google.com>. Cit. 20. 11. 2012.

Vulgáta lovaňských teologů 1583 = BIBLIA SACRA, | QVID IN HAC | EDITIONE... | ANTVERPIÆ, | Ex officina Christophori Plantini | M. D. LXXXIII. VKOL III 5; Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově BZ VI 42.

Literatura

AUSTIN, K. (2007). *From Judaism to Calvinism. The Life and Writings of Immanuel Tremellius (c. 1510–1580)*. Aldershot.

BAINTON, R. H. (2004). The Bible in the Reformation. In: Greenslade, S. L., ed. *The Cambridge History of the Bible: The West from the Reformation to the Present Day*. Cambridge, s. 1–37.

DANĚK, S. (1930). Předlohy apokryf kralických (Ezra). *Ročenka Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze za r. 1929–1930*, s. 8–23.

DAVIES, P. C. (2003). The Prayer of Manasseh. In: Dunn, J. D. G. – Rogerson, J. W., eds. *Eerdmans Commentary on the Bible*. Grand Rapids, s. 859–861.

HORST, P. W. van der – NEWMAN, J. I. (2008). The prayer of Manasseh. In: Horst, P. W. van der – Newman, J. I.: *Early Jewish prayers in Greek. A commentary*. Berlin, s. 145–180.

CHARLES, R. H. (1968). *The apocrypha and pseudepigrapha of the Old Testament in English, with introductions and critical and explanatory notes to the several books*. Oxford.

KONOPÁSEK, J. (1931). Dvě studie o Bibli Kralické. *Sborník filologický*, 9, s. 96–133.

SCHÜRER, E. (2004). The Prayer of Manasseh. In: Vermes, G. – Millar, F. – Goodman, M. (eds.): *Emil Schürer. The history of the Jewish people in the age of Jesus Christ*. Vol. III.2. Edinburgh, s. 730–733.

TRAFTON, J. L. (2002). Manasseh, Prayer of. In: Mills, W. E. – Wilson, R. F., eds. *Mercer Commentary on the Bible: Deuterocanonicals/Apocrypha*. Macon, s. 151–152.

VINTR, J. (1998). Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, 121, s. 341–346.

Translation of the Prayer of Manasseh found in the six-volume Kralice Bible

The contribution deals with the Czech translation of the Prayer of Manasseh found in the six-volume Kralice Bible. Comparing the Czech version with the alleged Latin *Vorlage* in the Antwerp Polyglot, the author tries to demonstrate that numerous textual deviations point to different sources as the main textual models for the translation, namely the Latin translation appearing in the Tremellius-Junius Old Testament version and some other humanistic translations.

PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova

nám. Jana Palacha 2

116 38 Praha 1
robert.dittmann@ff.cuni.cz